

چیستی حقوق شهروندی و الزامات تحقق آن

حقوق شهروندی راهی برای ارتقای هویت ملی

استانداردهای اجتماعی و کدهای رفتاری و اخلاقی تعریف خواهند شد

عکس: ایرنا

لیلا مهداد | «مردی که در مدیریت عدالت و در حفظ نظام سهیم است» تعریفی از شهروند توسط ارسطو قبل از میلاد. البته در اعلامیه حقوق انسان و شهروند به سال ۱۷۸۹ - انقلاب فرانسه - نیز به مفهوم شهروند و حقوق شهروندی اشاره شده است. حقوقی که برخلاف حقوق بشر که همه انسان‌ها را بدون در نظر گرفتن نژاد، ملیت، دین و زبان دربرمی‌گیرد، چون صرفاً در رابطه فرد با دولت و جامعه سیاسی معنا و مفهوم می‌یابد، البته تا دهه‌های پایانی قرن بیستم نگرش سنتی به حقوق شهروندی وجود داشت؛ نگرشی که بر اعضای جامعه به‌عنوان صاحبان حقوق و آزادی‌ها تأکید داشت و در همان دهه‌ها به حقوق شهروندی ذیحقی به مفهوم شهروند مسئول تغییر کرد و مفاهیمی چون مشارکت عمومی و اخلاق شهروندی بروز یافتند و حقوق شهروندی ماهیت دوگانه حق - تکلیف‌مدار یافت. حقوق شهروندی در معنای عام خود، حقوق عمومی، اجتماعی و فردی افراد را به شکل مطلق و حقوق عامه افراد و آزادی‌های مشروع را دربرمی‌گیرد. در واقع حقوق شهروندی طراحی نظامی اجتماعی برای تجدید دولت و مدیریت اجتماعی است که رکن اصلی آن عضویت و در نتیجه مشارکت است.

مسئولیت اجتماعی که تنها در مقابل دولت‌ها معنی نمی‌شود، بلکه در قبال شهروندان دیگر معنا می‌یابد؛ با وجود چنین مسئولیتی همه افراد اجتماع در مقابل هم مسئول هستند. با در نظر گرفتن این موارد باید گفت شهروندی از عوامل مهم در تأسیس دولت و حکومت است؛ عاملی که همان‌طور که

در فرمانبرداری سهیم است باید در حکمرانی نیز سهیم باشد. براساس این رابطه دوسویه، جامعه‌ها نیازمند اصلاح نگرش نسبت به مفهوم حقوق شهروندی است. لازم است این اصلاح نگرش، هم از درون قدرت یا از بالا صورت گیرد و هم از درون جامعه و در روابط میان شهروندان. نتیجه این اصلاح نگرش در تمهید راهکارهای تحقق حقوق شهروندی، متبلور می‌شود. در واقع حقوق شهروندی، مجموعه حقوقی است که شهروند به سبب شهروندبودن به افراد تعلق می‌گیرد. به عبارت دیگر مجموعه حقوق و امتیازاتی است که به شهروندان هر کشور با در نظر گرفتن دو اصل کرامت انسانی و منبع تبعیض و به منظور فراهم‌سازی زمینه‌های رشد شخصیت فردی و اجتماعی شهروندان در سایه نظام حقوقی هر کشور تعلق می‌گیرد. حقوقی که حقوق فردی همانند آزادی بیان، حقوق مربوط به گروه‌ها و اقلشار مختلف همچون برخورداری از انرژی را شامل می‌شود، البته در زمینه موسسات عمومی، حقوقی همچون حقوق اساسی، حق استخدام‌شدن، انتخاب کردن، آزادی‌های مدنی در مراجع رسمی، داوری و... را شامل می‌شود و مفهوم خود را می‌یابد. یکی از راهکارهای احقاق حقوق شهروندی، تقویت نهادهای مدنی است.

درواقع نهادسازی سازمان‌های مردم‌نهاد نقشی تعیین‌کننده در حوزه حقوق شهروندی برعهده دارند، نقشی که به دلیل سه ویژگی بارز جامعه مدنی تعیین شده است: سه‌گانه ویرگی غیرانتفاعی بودن، داوطلبانه و غیرسیاسی بودن. ویژگی‌هایی که سبب شده‌اند فعالیت‌های سازمان‌های مردم‌نهاد

در زمینه حقوق شهروندی، فرهنگ و اخلاق شهروندی را در سطح جامعه ارتقا دهند. ویژگی مردمی و غیرانتفاعی بودن این نهادها سبب می‌شود آن‌جا اوها واسطه مناسبی میان نهادهای دولتی و جامعه شده و مشارکت مردمی را در پی داشته باشند. مشارکتی که در کاهش ارتکاب جرایم و ناهنجاری‌های اجتماعی مثرتر است.

بعد از مشارکت مردمی کارکرد نظارتی جامعه مدنی دومین راهکار برای تحقق حقوق شهروندی است. بعد از سازمان‌های مردم‌نهاد، راهکار بعدی بهره‌گیری از ظرفیت نهادها و دستگاه‌هایی است که در حوزه حقوق شهروندی فعالیت می‌کنند؛ نهادهایی همانند شوراهای شهر و شهرداری‌ها که در جامعه مدنی در راستای تحقق حقوق شهروندی نقش برجسته‌ای به عهده دارند. نهادهایی که دارای اصلی به وجود آمدن‌شان سیاست‌گذاری و اجرای حقوق شهری است اما می‌توانند با زان قدرتمندی برای اجرای حقوق شهروندی باشند، البته حقوق شهروندی در هر جامعه در حد و اندازه‌های خود سعتی در تحقق آن داشته و در این میان ایران نیز استثنا نبوده و از سال‌های دور قوانین مربوط به آن را در قانون اساسی گنجانده اما متأسفانه ضعف اجرایی سبب شده است این حقوق مغفول بمانند، البته دولت یازدهم همت کرده و منشور حقوق شهروندی را تدوین کرده و سعی دارد آن را به شکل جامع و کامل در کشور اجرایی کند. با استناد به صحبت‌های دستیار ویژه رئیس‌جمهوری در امور شهروندی، الهام امین‌زاده، شورای

علمی و اتاق فکری به این منظور تشکیل شده و طراحی ابعاد نظام خاص در حوزه حقوق شهروندی در آن انجام شده است. در تدوین منشور حقوق شهروندی تنها به ارایه یک قانون بسنده نشده، بلکه هدف این است که احترام به حقوق شهروندی نشر بیابد. دستیار ویژه رئیس‌جمهوری در امور شهروندی تأکید داشتند که در کنار حقوق شهروندی مسئولیت شهروندی نیز مورد توجه قرار خواهد گرفت؛ فضیلت شهروندی تعریف خواهد کرد بطور شهروندان با مطرح به امکانات حکومت توقعات خود را مطرح کنند تا بعد از نهادینه‌شدن سه رکن حقوق شهروندی، مسئولیت شهروندی و فضیلت شهروندی؛ هویت ملی ارتقا بیابد. امین‌زاده در ادامه افزود: کارگروه‌های تخصصی برای تعیین شاخص‌های کمی و کیفی ارزیابی اجرای حقوق شهروندی با تعامل و همکاری سایر قوا تشکیل خواهد شد و قرار است با همراهی دستگاه‌ها و سمن‌ها، اتاق‌های فکر و همچنین مردم شاهد اجرای حقوق شهروندی در کشور باشیم. البته در این میان استناداردهای اجتماعی، کدهای رفتاری و اخلاقی اهمیت والایی دارند و نادیده گرفته نشده‌اند که با کمک متخصصان علوم اجتماعی قرار است این استانداردها نیز تعریف شوند. امین‌زاده تصریح کرده است که باید مطالبه و عطش حقوق شهروندی در جامعه و میان آحاد مردم شکل بگیرد، بنابراین در این راستا به‌دنبال برنامه‌ریزی و عمل سیستمی و از همراهی و مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد در این زمینه استقبال می‌کنیم.

آن باعث افزایش بیماری‌ها و انواع سبکته‌ها می‌شود. با تکیه بر قانون اساسی باید گفت ریاست‌جمهوری مکلف به اجرایی کردن حقوق شهروندی هستند. اجرایی که بی‌شک نیازمند نظارت است، البته ما مضاف بر این که در اجرا با مشکل روبه‌رو بودیم، ضعف در دستگاه‌های نظارتی را نیز داریم. سازمان بازرسی کل کشور، دیوان محاسبات عمومی و مجلس شورای اسلامی؛ دستگاه‌های نظارتی هستند که یکی از وظایف مهم‌شان نظارت و بازرسی است. اما این که چرا این دستگاه‌ها ضعیف عمل می‌کنند، برمی‌گردد به مشکل ریشه‌ای که مربوط به ساختارهاست. در واقع ما نیازمند مهباک‌ردن ساختارها هستیم که متأسفانه مورد توجه قرار نمی‌گیرند. یکی از مسائل مهمی که به حقوق شهروندی لطامت جبران‌ناپذیری وارد کرده، اطلاع‌داری است که در دادگاه‌ها داریم. چرا باید دادگاه‌های ما حدود ۱۵ میلیون پرونده داشته باشند؟ چرا یک شهروند باید سال‌ها به‌دنبال احقاق حقوقش بوده و دادگاه‌ها دوندگی داشته باشد. شاید یکی از معضلات جامعه امروز ما احیای حقوق شهروندی باشد؛ هر کدام یکی از مسائل مهمی را در ترافیک می‌گذرانیم، حتی از حقوق شهروندی که رعایت نمی‌شود و متأسفانه کسی پاسخگو نیست

حقوق شهروندی، یک طرفه نیست!

انیره توکلی | جامعه‌شناس

این‌که قوانین رعایت نمی‌شود و نظارت بر قوانین بسیار کم‌رنگ است در واقع نقض قانون است و نقض قانون به معنای این است که همه در برابر قانون برابر نیستند و این نقض سبب می‌شود ما بزرگترین حقوق شهروندی را که برابری در مقابل قانون است، نداشته باشیم و خدشه‌دار شود. در واقع نخستین موضوع این است که حقوق شهروندی، حقوق یک‌طرفه‌ای نیست، یعنی شهروند نسبت به مسئولیت‌های خود در قبال جامعه آگاه باشد و جامعه هم به‌نسبت مسئولیت‌هایی که شهروند پذیرفته و قانون آنها را مشخص کرده است، حقوق شهروند را رعایت کند. البته در جامعه ما هر دو بخش مغفول مانده است، یعنی ما شهروندانی داریم که عادت کرده‌اند به دلیل این که فکر می‌کنند قوانین ضمانت اجرایی ندارد کوچکترین مسئولیت و وجدان شهروندی نداشته باشند و از طرفی هم قوانینی داریم که خوبند اما در اجرا ضعیف هستند. از جمله قوانین شهروندی می‌توان به آلودگی هوا و یخبندان که این روزها با آن درگیر هستیم، اشاره کرد؛ به‌عنوان مثال سن در اوج آلودگی هوا با موتورهای گازییل سوز شهرک‌هایی که در شمال شهر ۲۴ ساعته در حال فعالیت هستند، مواجه بودم. در آن شرایط ما طرح زوج و فرد و تعطیلی مدارس را داشتیم اما این موتورها همچنان کار می‌کردند! همین آلودگی هوا حقوق شهروندی را زیر پا گذاشت؛ حقوق شهروندانی که دچار بیماری می‌شوند یا بر اثر آلودگی هوا بیماری‌شان تشدید می‌شود و... جای تاسف این‌جاست که شهروندان با حقوق خود آشنا نبودند و در مقابل دولت‌ها نیز به‌عنوان مجری اجرای این حقوق کوتاهی‌هایی داشته‌اند. ناگاهی مردم از حقوق‌شان در حداندازه‌ای است که اگر کسی طالب این حقوق باشد، تصور می‌کنند که شهروند ایرانی نبوده یا سال‌ها در خارج از کشور زندگی می‌کرده و با قوانین آشنا نیست؛ حقوقی در اندازه‌های بی‌سخت کم‌رنگ صندلی عقب، عدم توقف در وسط خیابان یا

متولی‌ای به بزرگی جامعه

حسن لطفی | عضو کمیسیون اجتماعی

سبب‌شده شهروندان نسبت به حقوق بحقه خود ناگه باشند؛ البته در صورت بودن آگاهی نیز امکان احقاق آن وجود ندارد. در ضمن نمی‌توان مغفول ماندن حقوق شهروندی را تنها به کوتاهی دولت‌ها محدود کرد، چون عواملی همچون سطح فرهنگی و آگاهی مردم، دستگاه‌های اجرایی و پراکندگی جغرافیایی کشور در این مغفول ماندن نقش داشته‌اند. اگر به دنبال راهکاری برای اجرایی کردن حقوق شهروندی باشیم باید بگوییم که بخشی از آن به مجلس برمی‌گردد. مجلس باید به این مسأله ورود کند و یکی از برنامه‌های اساسی خود را رعایت حقوق شهروندی قرار دهد و از دستگاه‌های اجرایی رعایت آن را خواهد باشد. بخشی از آن نیز سهم دستگاه‌های فرهنگی کشور است؛ صداوسیما، رسانه‌ها و افرادی که متولی اطلاع‌رسانی هستند. قسمتی از آن نیز به دستگاه‌های اجرایی برمی‌گردد که موظف هستند حقوق شهروندان را رعایت کنند. البته این‌ها را تاسف باید گفت نه مردم به حقوق خود آشنا هستند و نه دولت‌ها به وظایف خود در قبال مردم عمل کرده‌اند. یکی از ارکان اصلی کشورمان قانون اساسی است که می‌تواند پشتوانه‌ای برای اجرایی شدن حقوق شهروندی باشد. عدم رعایت حقوق شهروندی مسأله‌ای است که به شکل سلسله‌مراتب بر کارایی افراد گوناگون کشور از هر سطح و طبقه‌ای تأثیر می‌گذارد به‌عنوان مثال این عدم رعایت باعث کار مضاعف نمایندگان شده است. در واقع خود نمایندگان نیز از این عدم رعایت متضرر هستند که ورود آنها به این مسأله می‌تواند بار ترافیک کاری آنها را بکاهد و انرژی صرف‌شده را در زمینه‌های دیگر به کار ببرد.

عکس: ایرنا